

T. pratense мав позитивну асоційованість із *L. corniculatus*, *Plantago lanceolata* і *Poa pratensis*, але унікав ділянок травостою з *Taraxacum officinale* і *Achillea submillefolium*. Помічено, що на вологіших ділянках луки *T. pratense* витісняється з травостою нещільнокущовими і щільнокущовими злаками. Навпаки, на сухіших і піднесених місцях заплави *T. pratense* стійко зберігає свою позицію, витісняючи з травостою *Festuca pratensis* Huds і *Dactylis glomerata* L.

Висновки. Відносини між видами у лучному фітоценозі, що встановлюються протягом тривалого часу, обумовлюють певну стійкість угруповання. Порушення, які виникають внаслідок господарської діяльності людини, у вигляді випадіння окремих видів із лучного травостою або послаблення їхньої ролі у фітоценозі, призводять до порушення механізмів стійкості на всіх рівнях існування живого. Взаємовідносини, які існували між видами лучного угруповання (зокрема бобових із іншими компонентами луки) і оцінюються за допомогою коефіцієнтів асоційованості стають нестабільними, а деякі із них повністю руйнуються, і як наслідок – порушення стійкості всього лучного фітоценозу

ЛІТЕРАТУРА

1. Горчаковский П.Л. Пастбищная деградация пойменных лугов и ее оценка по доле участия синантропных видов / П.Л. Горчаковский, А.В. Абрамчук // Экология. – 1983. – № 5. – С. 3 – 10.
2. Егорова В.Н. Сопряженность чины луговой и мышиного горошка с компонентами естественного травостоя в пойме реки Оки / В.Н. Егорова // Бюл. МОИП. Отд. биол., – 1966. – Т. LXXI, Вып. 4. – С. 42 – 50.
3. Злобин Ю.А. Исследование механизмов, определяющих межвидовые ассоциированности и фитоценотическую структуру растительного покрова / Ю.А. Злобин // Ботанический журнал. – 1976. – Т. 61, № 4. – С. 466 – 479.
4. Куземко А.А. Тенденції пасквальних змін лучної рослинності заплави р. Рось / А.А. Куземко // Укр. ботан. журн. – 2002. – Т. 39, № 2. – С. 141 – 147.
5. Куземко А.А. Оценка состояния луговых фитоценозов по флористическому составу // Акт. проблем. дослідження та збереж. фіторізноманіття.- К., 2005. – С. 93 – 94.
6. Куркин А.А. Экологический анализ реакции луговых трав на задержание / А.А. Куркин // Ботанический журнал. – 2002. – Т. 87, № 5. - С. 1 – 9.
7. Кухта О.С. Впливпасквальної дигресії на структуру степових ролинних угруповань / О.С.Кухта, М.Г.Сметана // Проблеми збереження, віновлення та збагачення біорізноманіття в умовах антропогенно-зміненого середовища. – Дніпропетровськ: Проспект, 2005. – С. 448-450.
8. Миркин Б.М., К анализу поведения некоторых видов многолетних трав в различных экологических и ценологических условиях / Б.М. Миркин, Н.Д. Антонова, Т.Г. Горская, С.И. Янтурин // Ботанический журнал. – 1984. – Т. 69, № 8. - С. 810 – 816.
9. Миркин Б.М. Наука о растительности / Б.М. Миркин, Наумова Л.Г. – Уфа: Гилем, 1998. – 413 с.
10. Миркин Б.М. Словарь понятий и терминов современной фитоценологии / Б.М. Миркин, Розенберг Г.С., Наумова Л.Г. – М.: Наука, 1989. – 223 с.
11. Работнов Т.А. Влияние одних растений на другие при совместном произрастании в фитоценозах / Т.А. Работнов // Журнал общей биологии. – 1996. – Т. 57, № 3. – С. 376 – 380.
12. Goldberg D.E., Landa K. Competitive effect and response: hierarchies and correlated traits in the early stages of competition / D.E.Goldberg, K. Landa // J. Ecol. – 1991. – Vol. 79, № 4. – P. 1013 – 1030.
13. Koblíhová-Baumová H. Mowing / H. Koblíhová-Baumová // In : "Succession in abandoned fields" - Dor-drecht – Boston – London, 1990. – P. 94 –97.
14. Ludwig J.A. Statistical ecology: a primer on methods and computing / J.A. Ludwig, J.F. Reynolds. – J. Wiley & Sons Inc., 1988.

УДК 502.75

РІДКІСНІ ВИДИ СУДИННИХ РОСЛИН УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ ТА ОКРЕМИХ ЙОГО ТЕРИТОРІЙ

Клименко Г.О.

Постановка проблеми. Рослинний світ України - багатий та різноманітний. Флора країни налічує понад 27 тисяч видів, у т. ч. судинних рослин - понад 5,1 тисячі [4, 6]. Збереження кожного окремого виду рослин є дуже важливим, бо кожен вид є унікальним і неповторним, він займає своє місце і виконує свої функції як частина

флористичної системи. Для привернення уваги людства на катастрофічно швидкі темпи втрат різних видів рослин та тварин 2010 рік був оголошений ООН Міжнародним роком біорізноманіття [4].

На даному етапі існування суспільства дуже важливим є збереження всього різноманіття живої природи. Таку функцію взяли на себе міжнародні природоохоронні організації. Найстарішою і найбільшою в світі організацією по охороні природи виступає МСОП – Міжнародний союз охорони природи [7], заснований ЮНЕСКО у 1948 році.

Завданням роботи було визначити рідкісні види рослин Українського Полісся та Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський», охоронюваних як різними міжнародними організаціями, так і на державному та регіональному рівнях.

Значне місце у флорі займають види, які охороняються на різних рівнях: світовому (Міжнародний союз охорони природи – МСОП), міжнародному (Європейський червоний список, Бернська конвенція), державному (Червона книга України) та регіональному.

Аналіз останніх публікацій. В Червоній книзі МСОП зазначено п'ять категорій рідкісних та потребуючих охорони видів рослин: **Ex — (Extinct)** — мабуть, зникші в природі таксони, **E — (Endangered)** — таксони, які знаходяться під загрозою зникнення, **V — (Vulnerable)** — вразливі (або чисельність яких скорочується) таксони, **R — (Rare)** — рідкісні таксони, представлені невеликими популяціями, **I — (Indetermined)** — таксони з невизначеним статусом.

Для об'єктивної оцінки стану популяцій рідкісних видів розроблені спеціальні категорії, засновані на тенденції до скорочення ареалу та кількості зберігшихся особин [7]:

Ex — таксон вважається зниклим (Extinct), якщо немає сумнівів у тому, що остання його особина загинула.

EW — таксон вважається зниклим в природі (Extinct in the Wild).

Cr — таксон є критично зникаючим (Critically endangered).

En — таксон є зникаючим (Endangered).

Vu — таксон є вразливим (Vulnerable).

LR — таксони із зниженим ризиком (Lower Risk) при оцінці не задовільняють критерії жодної із перерахованих категорій. Тут виділені три підкатегорії:

— **cd** (conservation dependent) — ті, що знаходяться під охороною;

— **nt** (near threatened) — ті, що майже під загрозою зникнення;

— **lc** (least concern) — відносно благополучні.

DD — таксон, для оцінки якого недостатньо даних (Data Deficient).

NE — таксон є неоціненим (Non Evaluated), якщо його оцінка за критеріями ще не проводилась.

До цих категорій може бути віднесений будь-який таксон. За станом на жовтень 2009 р. загальний список МСОП містить майже 45 тисяч оцінених видів, з них 38% визначено як такі, що перебувають під загрозою.

Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН видала у 1991 році Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. Нова версія Європейського червоного списку судинних рослин, яка включатиме приблизно 2000 видів, очікується на початку 2011 р. Категорії охорони за Європейським червоним списком наступні: E – зникаючі, V – вразливі, R – рідкісні, I – невизначені.

В Червоній книзі України (2009) [4] наведений список 611 видів судинних рослин, які потребують охорони. За природоохоронним статусом види рослин розділені за такими категоріями: а) **зниклі** – види, щодо яких відсутня будь-яка інформація, б) **зниклі в**

природі – зниклі в природі, але збереглися в спеціально створених умовах, в) **зникаючі** – види під загрозою зникнення, г) **вразливі** – види, які можуть бути віднесені до зникаючих, д) **рідкісні** – види, відомі з небагатьох місцезнаходжень, є) **неоцінені** – види, які ще не віднесені до жодної з категорій, але досліджені, ж) **недостатньо відомі** – види, які потребують подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасна флора Українського Полісся налічує близько 2100 видів, з яких майже 1500 – види природної флори [1]. Частка ендеміків незначна, у порівнянні з іншими природними регіонами України.

До раритетного компоненту флори Українсько Полісся належить один вид з Червоного списку МСОП – *Gladiolus palustris*, місцезнаходження якого відмічене на території Чернігівської області, чотири види, що охоронюються Європейським червоним списком (*Carlina cirsioides*, *Crataegus ucrainica*, *Tragapogon ukrainicus*, *Silene lithuanica*), та 15 видів судинних рослин, що занесені до Додатку 1 Бернської конвенції [1, 5]. Найбільш чисельною є група рослин державного рівня охорони – до Червоної книги України (2009) занесено 123 рослини Українського Полісся (табл. 1). Більшість видів віднесено до категорії вразливих – 54,5%, а недостатньо відомих – тільки одна рослина *Cirsium heterophyllum*.

Таблиця 1

Рослини Українського Полісся, віднесені до різних категорій рідкості Червоної книги України [за даними Червоної книги України, 2009]

Категорії рослин	Кількість	
	шт.	%
Зникаючі	19	15,4
Вразливі	67	54,5
Рідкісні	16	13,0
Неоцінені	20	16,3
Недостатньо відомі	1	0,8
Всього	123	100

Т.Л. Андрієнко [1] звертала увагу на необхідність створення списків рідкісних та охоронюваних рослин для окремих ботаніко-географічних регіонів. Т.Л. Андрієнко запропонувала попередній список регіонально-рідкісних рослин Українського Полісся. До нього включені бореальні види, які є рідкісними на Українському Поліссі, але не потрапили до Червоної книги України, ендемічні та субендемічні види рослин. Даний список нараховує 36 видів рослин.

Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський», який був створений у 1999 році, розташований у Новгород-Сіверській ботаніко-географічній області Українського Полісся. Флора парку складається з 818 видів судинних рослин, які належать до 413 родів та 110 родин [2]. Раритетний компонент флори парку складається з рослин, охоронюваних на різних рівнях. На території парку п'ять видів підлягають суворій охороні та занесені до Додатку 1 Бернської конвенції (*Salvinia natans*, *Trapa natana*, *Pulsatilla patens*, *Jurinea cyanoides* та *Botrychium multifidum*). Список рослин, занесених до Червоної книги України, з 2005 року збільшився на 10 видів (*Carex brunnescens*, *C. vaginata*, *C. Globularis*, *Botrychium multifidum*, *Iris sibirica*, *Pulsatilla patens*, *Dactylorhiza majalis*, *Cirsium heterophyllum*, *Jovibarba sobolifera* та *Salix lapponum*). На даний момент на території парку охоронюється 31 вид з Червоної книги України (2009). *Carex brunnescens*, *C. vaginata*, *Botrychium multifidum* та *Iris sibirica* були включені до Червоної книги на основі регіонального Червоного списку. До категорій «вразливі» та

«неоцінені» належать по 11 видів. Зникаючих та рідкісних зафіксовано по чотири види (табл. 2).

Таблиця 2

Рослини території Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський», що віднесені до різних категорій рідкості Червоної книги України [за даними Червоної книги України, 2009]

Категорії рослин	Кількість	
	шт.	%
Зникаючі	4	12,9
Вразливі	11	35,5
Рідкісні	4	12,9
Неоцінені	11	35,5
Недостатньо відомі	1	3,2
Всього	31	100

Висновки. Таким чином, на території Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» 65 видів рослин підлягає охороні на різних рівнях. Раритетний компонент парку складає 7,9% від загальної кількості рослин.

Збереження біорізноманіття можливе при проведенні досліджень як на видовому, так і на популяційному рівні та складанні рекомендацій щодо ефективних методів охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Т.Л. Рідкісні види судинних рослин Українського Полісся / Т.Л. Андрієнко // Укр. ботан. журн. – 2008. – Т. 65. – № 5. – С. 666 – 673.
2. Літопис природи Національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». – Середина-Буда, 2009. – Т. 8. – 284 с.
3. Панченко С.М. Флора національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» та проблеми охорони фіто різноманіття Новгород-Сіверського Полісся: Монографія / За заг. ред. д.б.н. С.Л. Мосякіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 170 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ/ За ред. Я.П. Дідуха — К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
5. Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2006. – 316 с.
6. Mosyakin S.L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist / S.L. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk. – Kiev: MBG, 1999. - 345 p.
7. The IUCN Red list of Threatened Species. – Режим доступу: <http://www.iucnredlist.org>

УДК 581.9

ЛУЧНЕ РІЗНОТРАВ'Я, ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ БІОРИЗНОМАНІТТЯ І СТАБІЛІЗАЦІЇ ЗАПЛАВНИХ РОСЛИННИХ УГРУПУВАНЬ

Коровякова Т.О.

Постановка проблеми. Лучна рослинність – важливий природний і господарський ресурс. Лучні екосистеми виконують функції збереження біорізноманіття, підтримання екологічного балансу великих територій [1]. Лучна рослинність в структурі рослинного покриву України займає 8,5 – 9,0 млн. га. В Сумській області природні кормові угіддя, які використовуються для випасання тварин і заготівлі сіна, складають 351,7 тис. га, це близько 21% площі Сумщини. На частку заплавлених луків із загальної площі кормових угідь припадає 155,5 тис. га, що складає 44,2% [3].

На природних сінокосах і пасовищах ростуть рослини різної таксономічної належності. В залежності від господарських (кормових) особливостей у лукивництві їх прийнято розділяти на чотири групи: а) злаки – родина Poaceae, б) бобові – родина Fabaceae, в) осоки – родини Suraegaceae та Juncaceae, г) різнотрав'я – всі інші ботанічні родини.